

Nemi sztereotípiák hatásai magyar egyetemistáknál: egy empirikus elővizsgálat adatai¹

BEVEZETŐ

Tanulmányunkban nemi sztereotípiákkal kapcsolatos empirikus vizsgálatunk eredményeiről számolunk be, ahol megpróbáltuk az e témában gyakran használt kérdőíves módszereket magyar egyetemistáknál alkalmazni.

A vizsgálatban a BME olyan diákjai vettek részt, akik a hosszú évek óta kínált *Nemek pszichológiája* c. választható kurzuson vettek részt. Vagyis mintavételünk erősen önszelektált: az érdeklődés sajátos almintát eredményez.

Kis mintával szerzett előzetes eredményeinket két okból közöljük. Részben szeretnénk kedvet csinálni rendszeres és reprezentatív vizsgálatokhoz. Másrészt a mai szakirodalom nagyon határozottan felveti az igényt éppen a nagyobb ökológiai érvényesség érdekében az eredménytelen vizsgálatok, a fiókban maradt adatok publikálására.

ELSŐ VIZSGÁLAT: EMPATIKUS NŐK – RENDSZEREZŐ FÉRFIAK

A mai nő-férfi sztereotípiák vizsgálatok egyik irányító modellje, amelyhez egy sokat használt kérdőívcsalád és egy speciális, az emocionális arckifejezések beazonosítására építő elképzelés is kapcsolódik, Simon Baron-Cohen (2006) nevéhez fűződik. Baron-Cohen úgy véli, hogy *a női viselkedésmódra sztereotipikusan* – ezt nevezhetjük női gondolkodásmódnak is – egyfajta segítőkész, empatikus magatartás jellemző. Vagyis Baron-Cohen

1 A szerzők munkamegosztása a következő volt. Pléh Csabától származik a vizsgálatok koncepciója s a kézirat első változatának elkészítése. Forgács Bálint irányította az adatfelvételeket, az adatkódolást s az elsődleges adatfeldolgozást. Fekete István készítette a lineáris vegyes hatású modelleket. Az adatfeldolgozás egy közbülső szakaszában sok segítséget kaptunk Mara Richmantól. Adatfelvételi és kódolási segítőink voltak Gémes Helga, Konyha Rita, Németh Kornél, Papp Gabriella és Sztíz Mariann.

felfogásában itt nem a társas elvárások értelmében van szó sztereotípiáról, hanem úgy véli, ez a viselkedésminta valóban gyakoribb nőknél. A férfi viselkedésmód sztereotípiájában viszont egyfajta hierarchikusabb, rendszerező attitűd lenne a meghatározó. Ezeket a magatartásbeli különbségeket az alábbiakban ismertetett kérdésekkel vizsgálja.

Empátia: mások helyzetébe való beleélésre való képesség, amely kognitív és érzelmi komponensekből áll: mások gondolataira és érzéseire való *spontán és természetes* ráhangolódás, függetlenül azok jellegétől. Baron-Cohen gondolatmenete szerint ebben a nők jobban teljesítenek, mint a férfiak.

- „Élvezem, ha gondoskodhatok másokról.”
- „Könnyen bele tudom képzelni magam a másik helyzetébe.”
- „Meg tudom állapítani, ha valaki eltitkolja a valódi érzelmeit.”
- „Mások gyakran azt mondják, hogy érzéketlen vagyok, bár én nem mindig értem, miért.”

Rendszerezés: késztetés arra, hogy rendszereket értsünk meg és rendszereket építsünk. Az elmélet szerint ez húzódik meg az elsősorban férfiakra jellemző gondolkodásmód hátterében.

- „Ha számítógépet vennék, pontos információkat kérnék arról, hogy milyen a merevlemez tárkapacitása és a processzor sebessége.”
- „Amikor vasúton utazom, sokszor elmélkedem azon, hogy pontosan hogyan irányíthatják a vasúti hálózatot.”
- „Nem olvasom át túl figyelmesen a jogi papírokat.” (Fordított item)

Természetesen, mint minden ugyancsak önbeszámoló vizsgálatban, társadalmi elvárás sztereotípiák itt is komoly szerepet játszhatnak. Hiszen nem azt kutatjuk, hogy valóban mit csinálnak, hogyan viselkednek résztvevőink, hanem azt, hogy mit mondanak arról, amit csinálnak. Számunkra itt az lesz érdekes, hogy vajon a nemekhez kötődő gondolkodásmódbeli különbségekre vonatkozó szokványos vagy bevett eredmények megjelennek-e a magyar egyetemista populációban.

Autizmus spektrum: a szélsőséges férfi agy elmélete. A harmadik dimenzió, amely Baron-Cohen elméletében kulcsszerepet játszik, azt próbálja igazolni, hogy az autizmus mint jellegzetes viselkedészavar, a már gyerekkorban jelentkező társas és kommunikációs zavaraival, tulajdonképpen a férfias megoldásmódok egy sajátos eltúlzása, amely kiugróan magas tesztoszteronszinttel is együttjár (BARON-COHEN 2006). A képet azzal árnyalja, hogy az autizmus dimenzionális megközelítését javasolja, vagyis, hogy az Aspergerszindróma (felnőttkori autisztikus tünetek, gyerekkori kognitív vagy nyelvfajlási zavarok nélkül) tekinthető az autizmus spektrum enyhe oldalának, és a jelentkező tünetek nem minőségük, hanem csak mennyiségük tekintetében térnek el a súlyosan autisztikus egyénekétől. Az erre vonatkozó kérdőíves skálája (BARON-COHEN és mtsai 2001) olykor meglehetősen furcsaságokat tartalmaz, más kérdésekre pedig sokszor mindannyian igennel

válaszolnánk, éppen azért, mert folytonosságot feltételez a mindennapi, mégis inkább a férfiakra jellemző gondolkodás, az Asperger-szindróma és az autizmus között.

- „Mindig nagyon leköt az, amivel foglalkozom, és dühös leszek, ha megzavarnak.”
- „Telefonálás közben soha nem tudom igazán, mikor kell megszólalnom.”
- „Inkább a nagy összefüggésekre szoktam összpontosítani, mint az apró részletekre.”
- „Könnyen rájövök, hogy valaki mit hisz vagy mit érez, csak az arcára kell nézнем.”

(Fordított item)

A feltett kérdések tehát nem kifejezetten és elsősorban az autizmusra vonatkozó klinikai kérdések, ugyanakkor a kérdőív viszonylag jól teljesít klinikai diagnosztikai eszközként is (WOODBURY-SMITH és mtsai 2005).

Baron-Cohen kiinduló elképzelése szerint a „női agy empátiára teremt”. Vajon ez azt is jelenti, hogy a nők egyúttal a gondoskodóbb, emberközpontú szakmákat választják inkább? Bizonyos hivatásokban, s például a társadalomtudományokban nagy szerepet játszik a társas kapcsolatok kezelése, s általában az érzelmek megítélése. A gondolatmenet másik pontja szerint a férfi agy rendszerezésre, a struktúrák feltárására és kidolgozására (szélsőséges esetben pedig akár autisztikusan értelmetlen rendszerezésre) specializálódott. Ha például a természettudományos gondolkodásmódot tekintjük, megjelenik ez mind az osztályokba sorolásban és rendszertani leképezésekben, mind a logikai vagy mechanikai rendszerek építésében és másolásában, mind az apró részletek precíz megfigyelésében vagy kidolgozásában. Vajon hogyan alakulnak e vélt vagy valós nemi preferenciák, amikor a tanulmányi érdeklődés egy leendő szakma gondolkodásmódjának elsajátítását indítja el az egyetemi tanulmányok során?

Kutatásunkban a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem diákjait vizsgáltuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy Baron-Cohen és a később angolszász, francia és német anyagon igazolt nemi különbségek hogyan alakulnak a különböző egyetemi szakok függvényében Magyarországon.

Hipotézisek

Baron-Cohen (2006) biologizáló elmélete szerint döntően biológiai nemünk határozza meg az empátia és rendszerezés mutatókon nyújtott teljesítményünket, ezért egyúttal azt is várhatjuk, hogy a szakválasztás lényegében nem befolyásolja a teszteredményeket: a fiúk minden szakon rendszerezőbbek, a lányok pedig empatikusabbak lesznek, mint az ellenkező nem.

Ezzel szemben a szociálkonstruktivista genderelmélet szerint nemünk nem kevésbé társadalmi jelenség, mint a tanulmányi preferenciák alakulása, ezért a szakválasztás felülírhatja a nemi különbségeket. Tehát, ha a szakválasztás lassan is hat, de mindenképpen interakcióba lép a biológiai nemi szerepek szerint elvárt érdeklődési mintázattal. Szélsőséges esetben akár az intellektuális érdeklődés felül is írhatja, hogy ki-ki inkább rendszerező vagy empatikus módon látja a világot, nemétől függetlenül. Más módszerekkel s jóval kisebb mintán arra voltunk kíváncsiak, hogy az életút hivatásalakító forduló évei során

hogyan működik az a tényező, amit Kovács (2004, 2007) vizsgálatában mint egyfajta önszocializációt fogalmaz meg.

Az autizmus együtttható esetében a korábbi kutatások alapján magasabb pontszámot várhatunk egyrészt a férfiak körében, a biológiai vonatkozás (tesztoszteronszint) miatt, de a mérnöki és természettudományos szakok esetében szintén, mert itt jobb eséllyel érvényesülnek az autizmus spektrummal kapcsolatba hozható szélsőségesen erős rendszerezési és alacsony empatikus képességek (BARON-COHEN és mtsai 2001).

Vizsgálati módszer

Vizsgálatunkhoz Baron-Cohen (2006) könyvének függelékében is megtalálható, magyarra fordított kérdőíveit használtuk fel. Az empátia, a rendszerezés és az autizmus kérdőív ugyanarra a mintára épül: négyféle lehetséges választ lehet adni „Teljesen egyetértek” és „Kicsit egyetértek”, illetve „Nem igazán értek egyet” és „Egyáltalán nem értek egyet”. Az empátia és a rendszerezés kérdőíveknél 20 kérdés esetében a pozitív válaszok egy, illetve két pontot érnek, az egyetértés mértékétől függően, 20 esetében (a válaszbeállítódás kiszűrése érdekében) a negatívak szintén egy vagy két pontot, további 20 kérdés pedig töltelékként szolgál, amelyek értelemszerűen nem kapnak pontot, így az elérhető maximális pontszám 80 pont. Az autizmus kérdőív 50 itemből áll, a kérdések egyik felénél a pozitív, másik felénél a negatív válaszok érnek egy-egy pontot.

A kérdőívekre adott válaszok alapján az eredmények a következő sávokba rendeződnek Baron-Cohen ajánlása szerint:

Empátia együtttható (EQ)

- 0–32 = alacsony (a legtöbb Asperger-szindrómával vagy autizmussal élő ember 20 pont körül teljesíti a teszten)
- 33–52 = átlagos (a legtöbb nő 47 körüli pontszámot ér el, míg a legtöbb férfi 42 körül)
- 53–63 = átlag feletti
- 64–80 = kiemelkedően magas
- 80 = maximális pontszám

Rendszerezés együtttható (RQ)

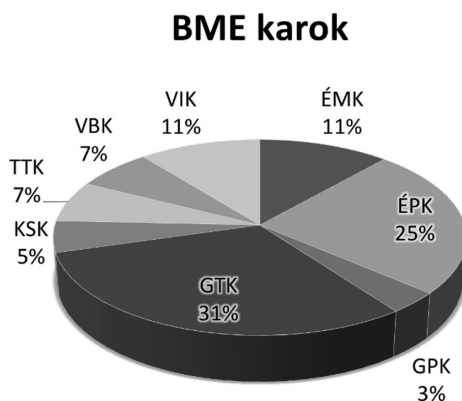
- 0–19 = alacsony
- 20–39 = átlagos (a legtöbb nő 24 körüli pontszámot ér el, míg a legtöbb férfi 30 körül)
- 40–50 = átlag feletti (a legtöbb Asperger-szindrómával vagy autizmussal élő ember ér el hasonló pontszámokat)
- 51–80 = kiemelkedően magas (szinte egyetlen nő pontszámai sem esnek ebbe az övezetbe, és az ennyi pontot elért férfiak között háromszor annyi Asperger-szindrómás található, mint egészséges)
- 80 = maximális pontszám

Autizmus spektrum együtttható (AQ)

- 0–10 = alacsony
- 11–22 = átlagos (a legtöbb nő 15 körüli pontszámot ér el, míg a legtöbb férfi 17 körül)
- 23–31 = átlag feletti
- 32–50 = kiemelkedően magas (a legtöbb Asperger-szindrómával vagy autizmussal élő 35 pontot ér el a teszten)
- 50 = maximális pontszám

Résztevők

251 BME-s diák vett részt a vizsgálatban, tanórai helyzetben, összesen 109 férfi és 142 nő. Átlagéletkor (szórás): 21,5 (1,9) év. A tesztek kitöltése önkéntes volt, a jelentkezők kreditet kaptak részvételükért. Az adatfelvétel 2008 és 2010 között zajlott a BME alábbi 8 karán: építészmérnöki kar (ÉPK), építőmérnöki kar (ÉMK), gazdaság- és társadalomtudományi kar (GTK), gépészmérnöki kar (GPK), közlekedésmérnöki kar (KSK), természettudományi kar (TTK), vegyészmérnöki és biomérnöki kar (VBK), villamosmérnöki és informatikai kar (VIK). A résztvevők karok szerinti százalékos megoszlását az *1. ábra* mutatja.

I. ÁBRA. A vizsgálati személyek egyetemi karok szerinti megoszlása
 (ÉPK: építészmérnöki kar, ÉMK: építőmérnöki kar, GTK: gazdaság- és társadalomtudományi kar,
 GPK: gépészmérnöki kar, KSK: közlekedésmérnöki kar, TTK: természettudományi kar,
 VBK: vegyészmérnöki és biomérnöki kar, VIK: villamosmérnöki és informatikai kar)

Elemzések

Mivel nagyon vegyes volt, hogy egy-egy szakról hány fiú és hány lány töltötte ki a teszteket, két elemzési módszert választottunk. A mintavétel véletlenszerűségeire tekintettel az adatokra lineáris vegyes modelleket (*linear mixed-effects models*, *LMEM*, pl. BAAYEN–DAVIDSON–BATES 2008) illesztettünk. Ezek olyan robusztus statisztikai módszerek, amelyek jól kezelik az alcsoportok eltérő elemszámait és eloszlását.

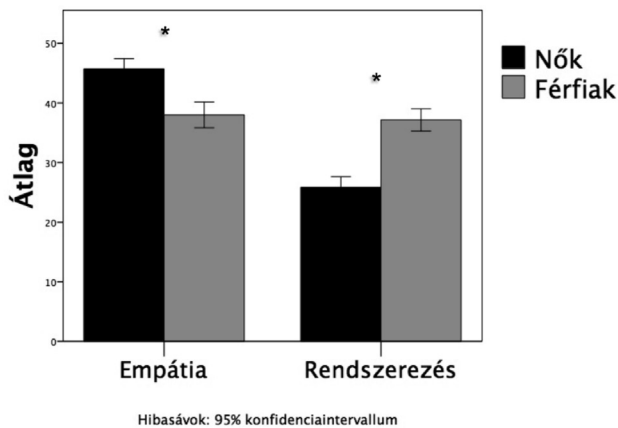
Ezt követően, a világosabb kép érdekében, két csoportot képeztünk tanulmányi érdeklődés alapján: a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar (55 nő, 22 férfi) inkább humán érdeklődésű diákjait az összes többi, mérnöki és természettudományi kar inkább reál érdeklődésű diákjával hasonlítottuk össze (87 nő, 87 férfi).

A kérdőíveket (autizmus, rendszerezés, empátia) külön-külön vizsgáltuk, a nemek és a karok (kétféle bontásban, egyszer mind a nyolc karra, egyszer pedig humán-reál érdeklődés szerint), mint fix hatásokkal, és ezek kölcsönhatásával, valamint a személy és az item véletlen hatások együttes beléptetésével. A modellben a GTK-t vettük referenciának a karok tekintetében. A fix hatások és a kölcsönhatás tesztelésénél a Wald-statisztika eredményeit közöljük (Type II Wald chi-square teszt). Paraméterbecslésre a maximum likelihood módszert használtuk, s az AIC értékeket közöljük (AKAIKE 1987). A statisztikai elemzéseket az R szoftvercsomag segítségével végeztük (R CORE TEAM 2014). Az elemzésnél az „lme4” csomag (v. 1.1.12) „lmer” funkcióját használtuk, a direkt összehasonlításoknál pedig az „lsmeans” R-csomagot.

Eredmények

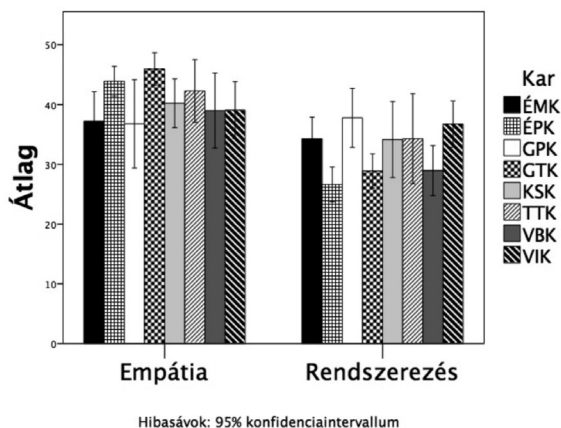
A BME karai külön elemezve

A korábbi eredményekkel összhangban a nők magasabb empátiapontszámot értek el, mint a férfiak, a rendszerezésnél pedig éppen fordított helyzet mutatkozott (2. ábra). Az empátiaesztire illesztett modell AIC értéke 21 521, a nemek főhatása pedig szignifikáns volt, $\chi^2(1) = 19$; $p < 0,001$. A nyolc kar főhatása nem volt az, ahogy a nem*kar kölcsönhatás sem.

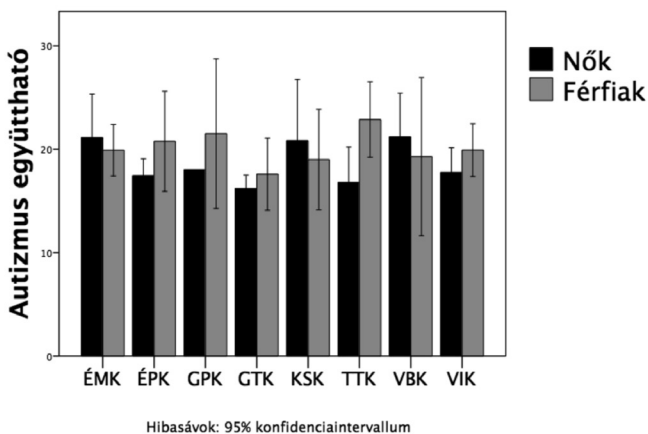
2. ÁBRA. A nemek hatása szignifikáns az empátia (EQ) és a rendszerezés (RQ) dimenzióban

A rendszerezéstre illesztett modell AIC értéke 22 477 volt. A nemek főhatása szignifikáns volt, $\chi^2(1) = 48,7$; $p < 0,001$, de sem a kar főhatás, sem a nem*kar kölcsönhatás nem volt az. Az empátia és a rendszerezés mutatók karok szerint megoszlását a 3. ábra mutatja.

3. ÁBRA. Az empátia (EQ) és rendszerezés (RQ) együttthatók a vizsgált nyolc BME kar szerint

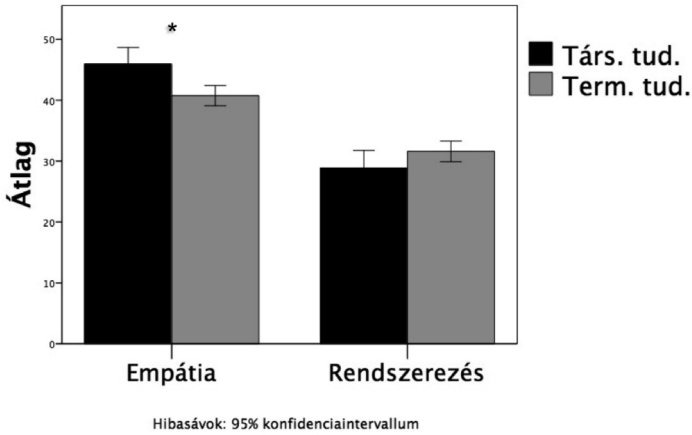
Az autizmustesztre illesztett modell AIC értéke 14 777 volt. Az eredmények alapján mindössze tendencia figyelhető meg a nemek vonatkozásában, $\chi^2(1) = 3,2$; $p = 0,07$. A férfiak magasabb pontszámot értek el ($M = 19,8$; $SD = 6,73$), mint a nők ($M = 17,5$; $SD = 5,34$); a teszten 7 fő, vagyis a diákok 2,8%-a ért el kiemelkedő, 32 vagy annál több pontot. A nyolc kar főhatása nem volt szignifikáns s a nem*kar kölcsönhatás sem (4. ábra).

4. ÁBRA. Az autizmus együtttható (AQ) karok szerinti eloszlása, nemenként

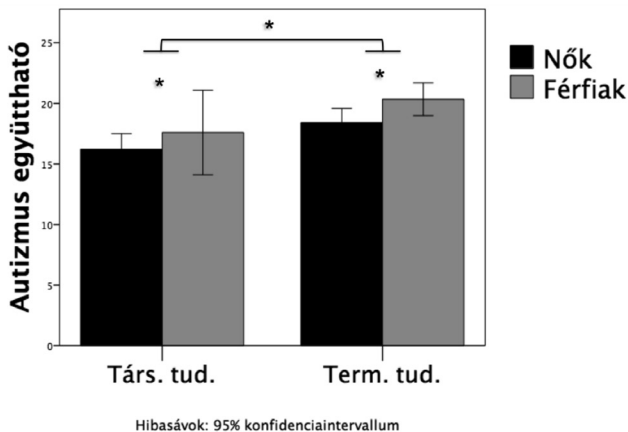
Karok két csoportba sorolva: társadalom- és természettudományok

Az empátia esetében a tanulmányi érdeklődés (humán vs. reál) főhatása szignifikánsnak bizonyult, $\chi^2(1) = 5,95$; $p < 0,05$ – a tesztre illesztett modell AIC értéke 21 506 volt –, a rendszerezés esetében azonban nem találtunk ilyen hatást – a tesztre illesztett modell AIC értéke 22 468 volt. A nem*érdeklődés kölcsönhatás nem mutatott szignifikanciát egyik esetben sem (5. ábra).

5. ÁBRA. *Tanulmányi érdeklődés vs. empátia és rendszerezés*

Az autizmustesztre illesztett modell AIC értéke 14 763 volt. Az eredmények alapján a nemek szignifikáns főhatása figyelhető meg, $\chi^2(1) = 5,51$; $p < 0,05$. Az érdeklődés (humán vs. reál) főhatás szintén szignifikáns volt, $\chi^2(1) = 8,33$; $p < 0,01$, azonban a nem*érdeklődés kölcsönhatás nem volt az (6. ábra).

6. ÁBRA. *Az autizmus együtttható (AQ) megoszlása nemek és tanulmányi érdeklődés szerint*

Megbeszélés

A nagyjából 250 fős BME-s mintán azt találtuk, hogy a szakirodalmi adatokkal nagy vonalakban megegyezően, a nőknél magasabbak az empátiára, a férfiaknál pedig a rendszerezésre vonatkozó adatok. Noha a diákok közt karok alapján nem találtunk eltérést, amikor két csoportba soroltuk őket humán illetve reál tanulmányi érdeklődés alapján, érdekes megfigyelésre jutottunk: az empátia együtttható (EQ) magasabbnak bizonyult a társadalomtudományi tanulmányokat folytató diákok, mint a mérnöki, illetve természettudományos irányba szakosodók körében. Érdekes módon a rendszerezés együtttható (RQ) esetében nem találtunk ilyen különbséget, vagyis úgy tűnik, a magasabb empátia nem jár szükségszerűen együtt alacsonyabb rendszerezéssel. A társadalomtudományi érdeklődésű diákok gondolkodása éppolyan rendszerezőnek mutatkozott, mint az összes többi BME-s diáké, miközben empatikusabban is látják a világot. A BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Karára jórészt menedzserek, kommunikáció szakosok járnak, amely szakmákban valós előnyt jelenthet, ha a humán és reál szempont egyaránt részét képezi világlátásuknak. A magasabb rendszerezés-eredményeket nem magyarázza, hogy a BME-n több a fiú, mint a lány, mert a GTK-n éppen fordított a helyzet.

Az autizmus spektrum együtttható (AQ) esetében sikeresen megismételtük Baron-Cohen és munkatársai (2001) korábbi eredményeit: ők szintén a nem és tanulmányi érdeklődés főhatásait mutatták ki, interakció nélkül. Vagyis a vegyes hatású modellek szerint mind a férfiak, karoktól függetlenül, mind a reál érdeklődésűek nemtől függetlenül magasabb AQ pontszámot szereztek. Az eredmények ilyen eloszlási mintázata alapján az AQ pontszám, legalábbis BME-s mintánkon, inkább az EQ, mint az RQ mutatóhoz hasonlít. Erre vonatkozó erős adatok hiányában nem lenne érdemes messzebbmenő következtetéseket levonni, de érdekes lehetőség, hogy az autisztikus vonások lazább kapcsolatban vannak a rendszerezési, mint az empatikus képességekkel.

MÁSODIK VIZSGÁLAT: A FÉLTÉKENYSÉG VILÁGA A NEMEK FÜGGVÉNYÉBEN

Egy másik, szintén a BME diákjai körében végzett vizsgálatban arra voltunk kíváncsiak, hogy a David M. Buss (2002) által felvetett, hagyományos, nemek szerinti féltékenységi eloszlás érvényes-e magyar mintánkon is. Buss könyvében, egy hosszan bevezetett evolúciós érvelésben azt hirdeti, hogy a férfiak inkább a szexuális hűtlenségre, míg a nők inkább az érzelmi hűtlenségre féltékenyek. Buss magyarázata szerint ennek oka az, hogy a férfiak az apaság bizonytalansága miatt sokkal inkább a szexuális félrelépéseket igyekeznek leleplezni és a partner érzelmi hűtlensége ebből a szempontból mellékes; a nők viszont a partnertől kapott erőforrások stabilitását igyekeznek biztosítani, és ebből a szempontból sokkal fontosabb számukra a partner érzelmi involváltsága, a másik fél szexuális kalandja

számukra kisebb jelentőséggel bír, ha a kapcsolat alapjait nem érinti. Az érzelmi hűtlenség azonban az elköteleződés és ezzel az erőforrások bizonytalanná válását jelentené.

Buss feltételezéseit nagy mintákon, kérdőíves kutatások segítségével igyekezett igazolni, ám az adatokkal és az értelmezéssel kapcsolatban komoly szakmai viták vannak. Ezek egy része az önbeszámolás kérdőívek hitelességére vonatkozik. De Steno és mtsai (2002) azt mutatják ki, hogy nem kényszerválasztásos helyzetben mindkét nemnél a szexuális féltékenység vezet. A bírálókat másik része viszont az eredeti adatokkal kapcsolatos: Buss 18–22 éves amerikai BA-s egyetemi diákokkal vette fel őket. Közelebbről az a kérdés merült fel, hogy közvetlenül a kamaszkor után, a rendszeres szexuális élet kezdetén és az érzelmileg elmélyült hosszú távú párkapcsolatok kezdetén mennyire tekinthetők a fiatal egyetemisták féltékenységi önbeszámolóit reprezentatívnak és validnak a két nem egész életére vetítve, s a reakciók mennyire vonatkoznak pusztán képzelt helyzetekre és mennyire függhetnek a valóságos tapasztalatoktól. Buss (2013) ugyanakkor a vitákból is sokat tanulva kifinomultabb technikákkal, nem kérdőíves helyzetekben, kísérleti beavatkozásokkal is kimutatja a két féltékenységi minta eltéréseit.

Módszer

Buss szexuális-emocionális féltékenység kérdőívét (Buss és mtsai 1992, 1999) fordítottuk magyarra. A kérdőív emocionális, illetve szexuális megcsalásra vonatkozó kényszerválasztásos itemjeit egy közös változóba vontuk össze, ahol -4 jelentette a kizárólag szexuális féltékenységet, és $+4$ a kizárólag érzelmi féltékenységet, a 0 pedig, ha a válaszok fele-fele arányban oszlottak meg.

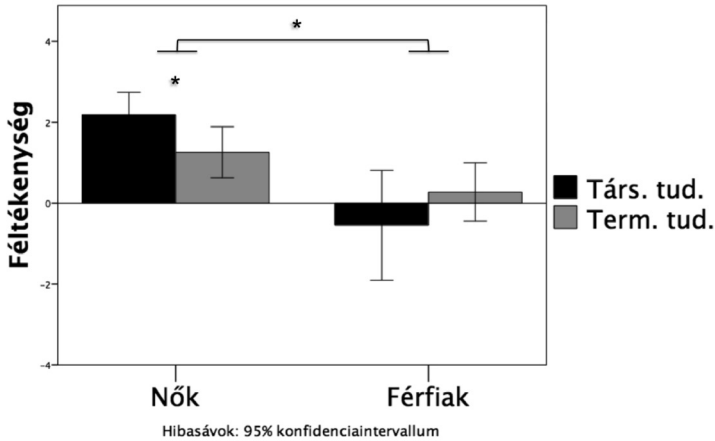
Résztvevők

A fentiekhez hasonlóan, több szemeszteren átnyúló adatgyűjtés során összesen 204 BME-s diák töltötte ki a tesztet, 87 férfi és 117 nő, átlagéletkoruk (szórás): 21,6 (2,48) év. A tesztek kitöltése önkéntes volt, a jelentkezők kreditet kaptak részvételükért. A GTK-s kitöltők a fenti kutatásban is mind részt vettek. Mivel ebben a mintában sokkal kevesebb nem GTK-s résztvevő volt, eleve csak két csoportba sorolva (humán-reál) vizsgáltuk őket.

Eredmények

Az adatokat egy egyirányú 2×2 -es ANOVA-val elemeztük, ahol a féltékenységi mutató volt a függő változó, a faktorok pedig a nem (férfi-nő) és a tanulmányi érdeklődés (humán-reál). Az eredmények szerint a nemek főhatása szignifikáns volt, $F(1, 200) = 21,4$; $p < 0,001$, $\eta_p^2 = 0,1$, amely szerint a nők érzékenyebbek az emocionális megcsalásra, mint a férfiak. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a férfiak esetében eldöntetlen, hogy melyik fajta megcsalást találják zavaróbbnak. A nem*érdeklődés interakció szintén szignifikáns szintet ért el, $F(1, 200) = 4,75$; $p < 0,05$, $\eta_p^2 = 0,02$, az érdeklődés főhatása viszont nem. A post hoc összehasonlítás szerint a humán érdeklődésű nők érzékenyebbek az emocio-

nális megcsalásra, mint a reál érdeklődésük ($p < 0,05$), a férfiak körében azonban ilyen különbség nem mutatkozik. Az eredményeket a 7. ábra foglalja össze. Egy szűkebb mintán, ahol a féltékenység és az EQ, RQ és AQ adatok is rendelkezésre álltak, korrelációs és lineáris regressziós összefüggések feltárására is kísérletet tettünk, de beszámolóra érdemes eredményeket nem találtunk.

7. ÁBRA. A szexuális és érzelmi féltékenységre vonatkozó eredmények
(a negatív tartomány a szexuális, a pozitív az emocionális megcsalásra vonatkozó mutató)

Általános megbeszélés

Két dologra voltunk kíváncsiak:

(1) Vajon magyar közegben is érvényesülnek-e a nőies és férfias viselkedéssel kapcsolatos elvárások és sztereotípiák, miszerint a nők inkább érzékenyek, empatikusak, a férfiak pedig logikusak, rendszerezők, akik mindent kategóriákba tesznek, afféle dobozolóak. A kifejezetten érzelmi és szexuális szférában pedig érvényesül-e az a szintén nem meglepő elvárás, hogy a nők érzelmi, a férfiak a szexuális hűtlenségre reagálnak erőteljesebben.

(2) Vannak-e élettörténeti és érdeklődési hatások itt? Vajon a szakválasztásban megnyilvánuló preferenciák hangolják-e az általános tendenciákat? Milyenek a mérnökjelölt lányok és a kommunikátorjelölt fiúk?

Eredményeink az első (1) pontot illetően támogatóak, a számunkra sokkal fontosabb (2) esetben viszont csak részben kaptunk élettörténeti alátámasztó adatokat.

Az eredmények azt sugallják, hogy a nemi hovatartozás mint meghatározó tényező mellett 19-21 éves korban (a vizsgálatban részt vevők első- és másodéves alapszakos diákok voltak) a humán-reál preferencia, a *mit tanulok* kérdése is fontos moduláló tényező. A tanulmányi érdeklődés hatása jól demonstrálja, hogy az empátia és a rendszerezés nem

állnak fordított viszonyban egymással, és lehetséges mindkettőben magasan teljesíteni, mintegy megfelelően Bem (1974; COOK 1985) androgünia-elképzelésének. Nem bizonyult kizárólagos, döntő tényezőnek a biológiai nem tehát, azonban meghatározó maradt: a tanulmányi érdeklődés annak ellenére nem írta felül, hogy a megfelelő egyetemi kontextusban feltehetően jelentős társas előnyt jelent a kiemelkedő rendszerező vagy empatikus képesség, nemre való tekintet nélkül. Részben biológiailag meghatározott, de valamelyest ténylegesen rugalmas viselkedésmintákról lehet tehát szó. Vagyis az övénel jóval kisebb mintákon, de hasonló pályaszocializációs hatásokat mutattunk ki, mint Kovács (2004, 2007).

A későbbiekben szeretnénk vizsgálatunkat kiterjeszteni más egyetemek és szakok bevonásával, alaposabb tanulmányozásával, akár longitudinális vizsgálatok keretében, hogy az empátia, rendszerezés és autizmus spektrum együtthatók közti mélyebb összefüggéseket is felderíthessük. Úgy gondoljuk, hogy vizsgálatunk eredményei csupán kiinduló adatok, s valójában a kérdés izgalmas oldala az, hogy a nem mellett a választott hivatás preferenciája, s a későbbiekben, ha néhány éves longitudinális vizsgálatot folytatnánk, természetesen a hivatáson belüli szocializáció, hogyan befolyásolja ezeket a látszólag – és az elmélet szerint – viszonylag rögzítettnek tűnő attitűdöket. Csak jóval nagyobb mintákkal s nagyobb életkori ablakkal tisztázható ez, hogy vajon a sajátos orientáció vezet-e a szakválasztáshoz, vagy a szakválasztás menet közben változtatja az orientációkat.

Hasonlóan óvatosságra intenek adataink a féltékenységgel kapcsolatban. A vizsgálat során, érdekes módon, ellentétben az amerikai adatokkal, a szexuális féltékenység a magukat felvilágosultnak tartó fiatalok körében rendkívül alacsony értéket mutatott (persze ne felejtjük el, hogy öndeklarációs adatokról van szó). Annak ellenére, hogy sikerült féltékenységbeli különbséget találnunk férfiak és nők között, közelebbről pedig a nők valóban érzékenyebbek voltak a férfiaknál az érzelmi hűtlenségre, mint a szexuálisra, a férfiakat mindkét fajta hűtlenség ugyanannyira zavarja önbeszámolójuk szerint. A képet tovább árnyalja, hogy a humán érdeklődésű nők még a reál szakos nőknél is féltékenyebbek az érzelmi hűtlenségre.

Tehát ebben a piciny egyetemi mintában is azt találjuk, hogy az a könnyed generalizáció, amelyből Buss kiindul, amely szerint a férfiak a szexuális hűtlenségre, a nők pedig az érzelmi hűtlenségre érzékenyek, nem általánosítható. Nemek közti eltérés csak az érzelmi hűtlenség kezelésében volt ebben a kis magyarországi mintában.

IRODALOM

- AKAIKE, H. (1987): Factor analysis and AIC. *Psychometrika*, 52, 317–332.
- BARON-COHEN, S. (2006): *Elemi különbség*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BARON-COHEN, S. – WHEELWRIGHT, S. – SKINNER, R. – MARTIN, J. – CLUBLEY, E. (2001): The autism-spectrum quotient (AQ): Evidence from Asperger syndrome/high-functioning autism, males and females, scientists and mathematicians. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(1), 5–17.

- BAAYEN, R. H. – DAVIDSON, R. J. – BATES, D. M. (2008): Mixed-effects modelling with crossed random effects for subjects and items. *Journal of Memory and Language*, 59, 390–412.
- BEM, S. (1974): The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155–162.
- BUSS, D. M. (2002): *Veszélyes szenvedély*. Vince Kiadó, Budapest.
- BUSS, D. M. (2013): Sexual jealousy. *Psychological Topics*, 22, 155–182.
- BUSS, D. M. – LARSEN, R. J. – WESTEN, D. – SEMMELROTH, J. (1992): Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science*, 3(4), 251–255.
- BUSS, D. M. – SHACKELFORD, T. K. – KIRKPATRICK, L. A. – CHOE, J. C. – LIM, H. K. – HASEGAWA, M., ... BENNETT, K. (1999): Jealousy and the nature of beliefs about infidelity: Tests of competing hypotheses about sex differences in the United States, Korea, and Japan. *Personal Relationships*, 6(1), 125–150.
- COOK, E. P. (1985): *Psychological androgyny*. Pergamon Press, New York.
- DESTENO, D. – BARTLETT, M. – SALLOVEY, P. – BREVERMAN, J. (2002): Sex differences in jealousy: Evolutionary mechanism or artifact of measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1103–1116.
- KOVÁCS M. (2004): *Nemi ideológiák és karrieraspirációk különböző felsőoktatási intézményekben tanuló diákok körében*. PhD-értekezés. ELTE, Budapest. 210 oldal.
- KOVÁCS M. (2007): Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrieraspirációk. *Educatio*, 15, 99–114.
- R CORE TEAM (2014): *R. A language and environment for statistical computing*.
- WOODBURY-SMITH, M. R. – ROBINSON, J. – WHEELWRIGHT, S. – BARON-COHEN, S. (2005): Screening adults for Asperger syndrome using the AQ: A preliminary study of its diagnostic validity in clinical practice. *Journal of autism and developmental disorders*, 35(3), 331–335.